
I. SOCIALINĖ POLITIKA IR SOCIALINIS DARBAS

SOCIAL POLICY AND SOCIAL WORK

REFLEKSIJA PROFESINĖJE SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOJE

Prof. dr. Leta Dromantienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės gerovės fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4710
El. paštas: dromante@mruni.eu

Prof. dr. Valdonė Indrašienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės gerovės fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4716
El. paštas: v.indrasiene@mruni.eu

Dr. Justinas Sadauskas

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės gerovės fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas justas_sad@mruni.eu

*Pateikta 2016 m. kovo 14 d.
Parengta spausdinti 2016 m gegužės 16 d.*

doi:10.13165/SD-16-14-1-01

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas veiklos refleksijos taikymas socialiniame darbe, atskleidžiama socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos šeimomis, patirtis taikant refleksiją. Taikyta kokybinio tyrimo prieiga, duomenų surinkimui naudotas pusiau struktūruotas interviu.

Tikslinės kriterinės atrankos būdu atrinkti 7 socialiniai darbuotojai, turintys ne mažesnę nei 10 metų socialinio darbo su rizikos šeimomis patirtį. Tyrimo duomenys analizuoti taikant turinio analizės metodą.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad profesinės socialinio darbuotojo veiklos reflektavimas siejamas su mokymusi iš patirties ir yra esminis profesinės veiklos tobulinimo veiksnys. Gebėjimas aktyvuoti refleksijos procesą kaip atsaką į realias socialinio darbo problemas, apsvarstant ir priimant sprendimus ateičiai, įgalina plėtoti veiksmingą profesinę praktiką.

Empirinis tyrimas atskleidė, kad socialiniai darbuotojai profesinę veiklą reflektuoja kritiniais atvejais (nepasitenkinimas veiklos rezultatais, jaučiamas paties arba kitų išreikštas) individualiame ir sąveikos lygmenyje. Veiklos reflektavimo vieta ar laikas priklauso nuo situacijos sudėtingumo ir galimybių: darbo vietoje ar grįžę į namus. Esant ypač neraminančiai situacijai socialiniai darbuotojai savo veiklą ar konkrečią situaciją reflektuoja bet kurioje vietoje – „čia ir dabar“. Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad socialinių darbuotojų taikoma refleksija yra konstruktyvi arba nekonstruktyvi. Konstruktyvi refleksija skatina dalyvauti nuolatinio mokymosi procese: užsiimti savišvieta, saviugda, perimti gerąją kolegų patirtį. Nekonstruktyvi refleksija orientuoja socialinį darbuotoją į nepasitenkinimą savimi ir darbo rezultatais. Siekiant išvengti nekonstruktyvios refleksijos įstaigų vadovai turėtų inicijuoti refleksijas organizaciniame lygmenyje.

Reikšminiai žodžiai: refleksija, profesinės veiklos tobulinimas, socialinis darbas, patirtinis mokymasis.

Įvadas

Socialinis darbas – tai nuolatinė efektyvesnių, didesnių pokyčius lemiančių darbo metodų paieška, nulemta socialinių problemų, kurioms spręsti nėra vienos sistemos ar taisyklių rinkinio, įvairovė (Rimkus ir Žemgulinė, 2013). Socialinio darbuotojo veiklos specifiką taip pat apsprendžia klientų įvairovė, dinamiški santykiai su skirtingomis klientų grupėmis. Tai reiškia, kad socialinis darbuotojas turi gebėti organizuoti socialinio darbo procesą su klientu, nustatant ir įvertinant socialinius poreikius ir socialines problemas. Ne mažiau svarbu, kad socialinis darbuotojas siektų profesinėje veikloje tobulėti, nes tik nuolat tobulėjantis specialistas gali efektyviai padėti savo klientams, kuriant abipusius prasmingus ir į problemos išsprendimą orientuotus tarpusavio santykius.

Vienas iš profesinio tobulėjimo būdų yra mokymasis iš patirties, kurio kertinė ašis veiklos reflektavimas. Socialinio darbo studijų krypties apraše (2015) nurodoma, kad socialinis darbuotojas turi gebėti sistemiskai reflektuoti savo, kaip profesionalo, augimą, tobulinti reflektyviusius gebėjimus, pagrįstus bendradarbiavimo perspektyva, nuolatos permąstyti savo vertybines nuostatas, atpažinti įtampas, kylančias studijų ir praktinės veiklos procese, išmokti jas valdyti Pasak R. Bubnio ir L. Krušaitės (2008), reflektuoti savo veiklą skatina noras tobulinti bei įprasminti save profesinėje veikloje, kuris kartu įgalina analizuoti situaciją iš įvairių perspektyvų, pasirenkant optimaliausią sprendimo

variantą problemoms likviduoti. Teigiama, kad refleksyvus profesionalas į savo darbą integruoja žinias, vertybes, gebėjimus ir drauge mokosi iš patirties (Toros ir Medar, 2015), analizuoja savo paties, kaip patirties subjekto, veiklą (Mažeikis, 2007).

Refleksija siejama su socialinio darbo profesionalumu (Fook ir Askeland, 2009, Švedaitė, 2012, Bubnys, 2014), socialinio darbuotojo gebėjimu darbinėje praktikoje naudotis žiniomis iš formalių ir neformalių šaltinių (Wilson, Ruch, Lymbery ir Cooper, 2011), asmenybės atsinaujinimo procesu kognityvinėje, emocinėje, ir praktinėje srityse (Kavaliauskienė, 2010).

Refleksija reikalinga ne kitų, o pirmiausia savo atžvilgiu, t. y. kiekviena iš naujo reflektuojama mintis skatina koreguoti savo mintis, veiklą, nuostatas ir savo santykį su objektu. Pažinimo kelias (refleksija) turi prasidėti nuo savęs pažinimo, tik suvokęs save žmogus geriau sugebės ir kitus pažinti, taip pat integruotis į bendruomenę, visuomenę, padės kitiems tobulėti ir rasti savąjį kelią į visuomenę. Pasak O. Tijūnelienės ir V. Kavaliauskienės (2009), refleksija yra konstruktyvus profesinio tobulėjimo garantas.

Tyrimo objektas: profesinės veiklos refleksija.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti veiklos refleksijos taikymą socialiniame darbe.

Uždaviniai:

- Pagrįsti refleksijos taikymo socialiniame darbe svarbą.
- Atskleisti socialinių darbuotojų patirtį taikant refleksiją profesinės veiklos tobulinimui.

Tyrimo metodai: Kokybinis tyrimas, kurio tikslas – atskleisti sociopedagogines paslaugas rizikos šeimoms teikiančių specialistų profesinio tobulėjimo patirtį - buvo atliktas 2015 metais. Šiame straipsnyje panaudojama dalis tyrimo rezultatų, atskleidžiančių tik socialinių darbuotojų patirtį reflektuoti profesinę veiklą.

Tyrimo duomenų surinkimui naudotas pusiau struktūruotas interviu, nes gaunama išsamesnė informacija, duomenis galima patikslinti ir išplėsti papildomais klausimais informantui.

Informantų atrankai taikyta tikslinė kriterinė atranka. Tyrime dalyvavo 7 socialiniai darbuotojai, turintys ne mažesnę nei 10 metų socialinio darbo su rizikos šeimomis patirtį. Visi informantai baigę socialinio darbo magistro studijas, amžiaus vidurkis – 46 metai.

Tyrimo duomenys analizuoti taikant turinio analizės metodą, duomenys buvo grupuojami ir pergrupuojami, taip pat vykdomas duomenų ir deskriptyvių kategorijų lyginimas bei subkategoriniai palyginimai. Galutiniai tyrimo rezultatai – aprašomosios kategorijos, kurios taikomos pakartotinei giluminei pirminių duomenų analizei.

Tyrimo tinkamumas užtikrintas kruopščiai atliekant interviu su informantais transkripcijas – išsaugojant unikalią informantų kalbą, fiksuojant jų daromas pauzes, emocijas. Atliekant tyrimo duomenų analizę pateikiama autentiška informantų kalba.

Tyrimo apribojimai – apklausta tik nedidelė dalis socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis. Todėl galima teigti, kad bus atskleista asmeninė socialinių darbuotojų patirtis, subjektyvūs vertinimai.

Duomenų rinkimo procese vadovautasi šiais etiniais principais: laisvo apsisprendimo, konfidencialumo ir anonimiškumo. Suteikta išsamios informacija apie tai, kokių tikslu atliekamas tyrimas, kur ir kaip bus naudojama interviu metu gauta medžiaga, tyri-

mo dalyviai informuoti apie galimybę pasitraukti iš tyrimo, bet kuriuo metu bei neatsakyti į jiems nepriimtinus klausimus. Informantų citatos straipsnyje pateikiamos tiksliai, jų netaisant ir neinterpretuojant.

1. Refleksijos svarba socialinio darbuotojo profesinėje veikloje

Refleksijos esmė – suprasti kokios prielaidos, vertybės ir ketinimai yra įkūnyti praktikoje ir kokios socialinės, kultūrinės ir psichologinės jėgos šias prielaidas, vertybes ir ketinimus formuoja. D. Gursansky, D. Quinn ir E. Le Sueur (2010) teigia, kad refleksija yra pozityvi pastanga įprasminti ir panaudoti teigiamam pokyčiui abejonės, netikrumą ir prieštaravimus esančius žmogiškos egzistencijos ir visų intervencijų neatsiejama dalimi. Refleksija siejama su mąstymo pokyčiais – nuo išorinio pasaulio stebėjimo į savęs pažinimą. R. Bubnys ir L. Krušaitė (2008) pastebi, kad reflektuodami mes pažįstame save, pažvelgiame į tą pačią problemą iš įvairių perspektyvų, apmąstome teigiamą ir neigiamą patirtį, suvokdami savo silpnąsias ir stipriąsias sritis. Refleksija lyginama su galvojimui apie visą eilę faktorių lemiančių konkrečią situaciją arba sprendimo priėmimą (Ingram, 2013), apie tai ką mes padarėme, matėme, jautėme ir žinojome apie situaciją ir kodėl mes kažkaip darome (Börjesson, Cedersund ir Bengtsson, 2015). Refleksiją gali būti paaiškinama kaip procesas, kai atkreipiamas dėmesys į išgyventą patirtį ir jos turinį, vedantis į sąmoningą savo asmeninių veiklos teorijų pažinimą, jų vystymą, naujų žinių kūrimą ir tikrinimą realioje praktikoje (Stanikūnienė, 2007), skatinant ieškoti papildomos informacijos, kuri padėtų suprasti problemos esmę (Gapšytė ir Snieškienė 2011).

Pasak E. S. Goh (2012), refleksija gali būti suprantama kaip vidinis ir išorinis dialogas. Vidinis dialogas prasideda nesąmoningai ir socialinėje interakcijoje tampa vidiniu kompasu nukreipiančiu asmens veiksmus. Refleksija prasideda, kai mes pradėdame sąmoningą dialogą su savimi. Išorinis dialogas, autoriaus teigimu, vyksta tuomet, kai dialogas iš asmeninio lygmens perkeliamas į tarpasmeninį (dialogas su kitais). Siekiant veiklos tobulinimo, individuali refleksija turi būti palydima kolektyvinės refleksijos (Börjesson, Cedersund ir Bengtsson, 2015), nes specialistai profesinėje veikloje susidūrę su tam tikrais sunkumais, abejonėmis, profesinės situacijos sudėtingumu ar nežinojimu, turėtų turėti galimybę visa tai aptarti su kitais kolegomis ir specialistais (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2001).

I. Balčiūnienės (2006) teigimu, refleksija – savo patirties, žinių bei įsitikinimų kritinis apmąstymas, susietas su nauja patirtimi ir naujomis žiniomis, skatinantis ateities veiksmų modeliavimą. Nereflektuojant savo patirties, galima susikurti išankstines, nebūtinai teisingas prielaidas ir sustiprinti stereotipus, kas neskatina kritiškai apmąstyti tolimesnius veiksmus ir tobulėti (Fidder ir Marienau, 2008).

Išskirtinis dėmesys refleksijai, kurios dėka transformuojama praktika, skiriamas socialinio darbo kontekste. Refleksija kaip esminis veiksnys pripažįstamas plėtojant socialinio darbo praktiką, rengiant socialinius darbuotojus, atliekant tyrimus (Goh, 2012). B. Švedaitės – Sakalauskiės (2012), teigimu, refleksijos poreikį šioje profesijoje lemia jos pačios prigimtis – t. y. jai patikėta / jos prisiimta funkcija visuomenėje ir iš to kylanti specifika. Poreikį įsitraukti į refleksiją profesinėje veikloje skatina ir socialinio darbo

modelių kaita, su tuo susijusi naujų veiklos perspektyvų paieška, naujų prasmų įžvalgos, tam tikrų mąstymo įgūdžių formavimasis (Kavaliauskienė, 2010).

Mokslininkai pažymi, kad socialiniame darbe reflektuvi praktika yra efektyviausias tiltas susiejantis teoriją ir patirtį, socialinius poreikius ir teikiamas paslaugas (Sicora, 2010). Refleksija aktualizuoja teorijos ir praktikos ryšį, asmeninės ir profesinės patirties sąveiką, kuri labai svarbi socialinio darbuotojo profesinio tobulėjimo procese (Dirgėlienė, 2008). Anot D. Gamble ir M. Weil (2005) praktiko turimos teorinės ir mokslinės žinios praturtina jo refleksiją ir tuo pačiu refleksija leidžia mokslines, teorines žinias suasmeninti, pritaikyti konkrečių situacijų sprendimui ir atveria naują veiklos horizontą, atskleidžia naujas prasmes, sprendimų galimybes. Tuo pačiu veiklos refleksija įgalina socialinius darbuotojus ir sustiprina jų gebėjimus inicijuoti pokyčius ir inovacijas.

Taigi, refleksija sukuria prielaidas ieškoti alternatyvių socialinės veiklos būdų, padedančių įveikti naujus iššūkius, sprendžiant dabartiniame pasaulyje kylančias naujas socialinės pagalbos problemas (Vaicekauskienė ir Čiužas, 2013), nustato ir keičia asmenines prielaidas, kuriomis remiasi praktika, leidžia rasti alternatyvius atsakymus į iškilusius klausimus ir galimus problemų sprendimus (Bubnys, 2014). Dėl socialinio darbuotojo veiklos sudėtingumo, kompleksiško patiriama įtampą darbe (Dirgėlienė ir Večkienė, 2009), todėl refleksija socialiniame darbe tampa pagalbos priemone, atliepančia tiek kliento, tiek socialinio darbuotojo lūkesčius bei tikslus ar jų išgyvenamas būsenas (Sicora, 2010). Šiuolaikiniame socialiniame darbe kaip profesijai, kurios tikslas – rūpintis Kito būtimi, Kito egzistencija ir augimu, tarpasmeniniais santykiais ar sąveika su aplinka, dialogo siekiamybė tampa būtinybe geriau pažinti save, išgirsti savo vidinį balsą, didinti rinkimosi galimybes, siekti savo autentiškumo (Kiaunytė ir Puidokienė, 2011).

Patirties reflektavimas, apimantis patirties ir veiksmo platesnio konteksto, reikšmės ir prasmės nagrinėjimą, - tai kelias į savęs pažinimą (Bubnys ir Žydžiūnaitė, 2008), kuris yra nukreiptas į visapusišką asmenybės tobulinimą (Vaivada, 2012) ir yra praktikos tobulinimo pagrindas (Mažeikis, 2007). Pažymima, kad profesionalus specialistas turi būti savo veiklos, tuo pačiu ir patirties, tyrėju, nuolatos veikiantis, apmąstantis savo idėjas bei teorijas, kuriomis vadovaujasi, siekia savo veiklos įgyvendinimo rezultatų (Bubnys ir Krušaitė, 2008). Pasak tyrėjų, refleksija yra vienas iš svarbesnių požymių, lemiančių profesinį tinkamumą ir prisitaikymą prie profesijos (Kepalaitė, 2008) ir turi įtakos kokybiniam asmenybės profesiniam tobulėjimui ir profesinio tapatumo vystymuisi (Raudeliūnaitė, 2010). Kitaip tariant, refleksija įgalina atrasti potencialias profesijos subjekto galias, jas išskleisti ir sėkmingai panaudoti įpraminant profesijos paskirtį (Kavaliauskienė, 2010).

Nepaisant to, kad socialinio darbo praktikoje naudojama tiek intuicija, tiek racionalus mąstymas, vis dėlto dažnai pasitaiko sisteminių klaidų. Mokslininkų teigimu refleksija padeda diagnozuoti šias klaidas ir koreguoti savo darbo praktiką. Anot R. Bubnio ir V. Gudonio (2009), esminis profesionalo vystymosi procesas orientuojasi į asmens gebėjimą nuolatos mokytis per gebėjimą reflektuoti, gilinantį patirtį, diagnozuojant asmenines klaidas. A. Sicora (2010) teigimu, profesinių klaidų refleksija leidžia geriau suprasti, kaip mes galvojame ir jaučiame ir padeda mums koreguoti savo darbo praktiką.

H. D'Cruz, P. Gillingham ir S. Melendez (2006) socialiniame darbe išskiria tris refleksijos kryptis, orientuotas į: sprendžiamas socialines problemas, emocijas ir jų vaidmenį

socialinio darbo praktikoje, socialinio darbo žinių kūrimą. Autorių teigimu, refleksija - apgalvotas individualus atsakas į realias dabartyje kylančias socialiniame darbe situacijas ir sprendimų dėl ateities priėmimas. Kitų autorių (Wilson, Ruch, Lymbery ir Cooper, 2011) teigimu, refleksija gali būti naudojama ir kaip pagalbos įrankis sąveikoje su klientu. Socialinis darbuotojas reflektuodamas savo jausmus (neužtikrintumą, pasimetimą) kliento išsakomos problemos atžvilgiu ir juos klientui išsakydamas gali pereiti į naują santykių su klientu lygį.

Taigi, refleksija socialiniame darbe turi ypatingą reikšmę, kadangi leidžia atrasti ir pažinti savo jausmus, elgsenos motyvus, nagrinėti savo veiklos pasiekimus ir trūkumus. Refleksija yra viena iš tobulėjimo strategijų, vertingas įgūdis plėtoti veiksmingą profesinę praktiką ateityje.

2. Socialinių darbuotojų patirtis taikant refleksiją profesinės veiklos tobulinimui

Socialinių darbuotojų patirčių analizė rodo, kad veiklos refleksijos kontekstą apsprendžia trys veiksniai: refleksijos poreikis, reflektavimo vieta ir refleksijos pobūdis (1 pav.).

1 pav. Socialinių darbuotojų veiklos reflektavimo kontekstas

Fig. 1. The context of reflection of social workers' activities

Išaiškėjo, kad veiklos reflektavimo poreikis išimtinai sietinas tik su kritiniais atvejais ir taikomas po veiklos. Veikla reflektuojama, kai informantai jaučia nepasitenkinimą priimtais sprendimais, nepasiekia norimo rezultato:

„Susidūrusi su sunkumais, kai nepasiseka <...>, įsijaučiu į žmogų ir tada jau galvoj sprendžiu jo problemą“ (D7);

„<...> jaučiuosi nemaloniai, būnu nepatenkinta, kai rodos, darai stengiesi – o rezultato, va,.. jokie. Arba norėjai kaip geriau, o gavosi šnipštas“ (D4).

Savo veiklą reflektuoti socialinius darbuotojus skatina ir kitų asmenų (kolegų, vadovų ar klientų) išreikštas nepasitenkinimą jų veikla. Neretai socialinis darbuotojas susidūręs su klientais ir jų problemomis jaučiasi vienišas, atsakingas už pagalbos suteikimą, planavimą bei organizavimą tam tikram klientui:

„Dažnai galvoju, kad esu beviltiškoj padėty, kaip Don Kichotas... Kovoju su vėjo malūnais. Noriu padėti, privalau, bet negi čia vieno socialinio darbuotojo reikalas?..“ (D5).

Todėl jam svarbu gauti palaikymą ir paramą sunkiose situacijose, jaučiant nemalonią būseną dėl darbe įvykusių aplinkybių, tiek iš vadovų „po kai vedėja apkaltino dėl to, kad ne viską padariau, negalėjau visą naktį užmigti, „sukau filmą“...“ (D6), tiek iš kolegų „reflektuoti veiklą kartais priverčia ir kolegijų pasisakymai“ (D2). Pasak informantų, tokia kritika juos skatina reflektuoti savo veiklą, kad ateityje išvengtų bereikalingos įtampos ar priekaištų:

„<...> ir tada galvoji, nu pasakė [kolegė], kad nesusitvarkau su ta šeima, kad ne taip dirbu, tai iškart ir mąstau – kaip? Kaip turiu dirbti, kai atrodo, kad viską išbandžiau.....<...> net namo parėjus vis kolegės žodžius girdžiu...“ (D2).

Reflektuoti veiklą skatina klientų neigiama reakcija, jų nepasitenkinimas specialisto sprendimais, nuolatinis nusistatymas specialistų atžvilgu – „neva kam aš čia dirbu, vis tiek nieko negaliu padaryti, ... kad aš esu nieko verta ir ką veikiu šioje įstaigoje“ (D6). Gauti rezultatai atliepia tyrimo rezultatus, kad grėsmė, juntama iš kliento yra gana dažnas socialinio darbuotojo palydovas, todėl socialiniams darbuotojams ypač aktualu turėti pakankamai žinių ir įgūdžių, kaip elgtis tokiose situacijose (Lazutka ir kt., 2008, p. 80). Atskleista, kad reflektuoti savo veiklą skatina išreikšta klientų agresija, kai „<...> išvadina įvairiausiais žodžiais, iškeikia visaip“ (D7) ir jų nepasitenkinimas specialisto sprendimais: „vaikų motina buvo pasipiktinusi mano veiksmais, grasino ir skundėsi seniūnijoje“ (D1).

Taigi, veiklos reflektavimo poreikis siejamas su nepasitenkinimu savo darbu, kurį specialistas jaučia pats, arba kurį išreiškia vadovas, kolegos ir klientai. Nors tyrimas (Bubnys ir Petrošiūtė, 2008) rodo, kad socialiniai darbuotojai pozityviau linkę vertinti savo darbo santykius su vadovais ir bendradarbiais, negatyviau – darbo santykius su klientais, vis dėl to, informantai kaip vieną iš kritinių situacijų, skatinančių reflektuoti savo veiklą, įvardijo vadovų ir kolegų išsakytas pastabas ir nepasitenkinimą jų darbu.

Atskleista, kad profesinę veiklą darbuotojai reflektuoja namų aplinkoje, darbe arba bet kur: susidūrę su sunkumais teikiant pagalbą, gavę pastabą iš vadovo ar kolegos, sulaukę neigiamos reakcijos iš klientų. Situacija apmąstoma, analizuojama darbe:

„<...> po įvykio iškart. Buvo toks atvejis, tai tik grįžau į kabinetą ir pradėjau reflektuoti savo veiksmus, ar tą kartą turėjau kitaip pasielgti. Buvo. Išgelbėjau girtą vyrą, žmogus vos neužduso nuo dūmų. Prižadinau jį, pašaliniau iš dūmtraukio skudurus, nes buvo sukišti. Informavau policiją, priešgaisrinę... O atvykus po kelių dienų pas jį į tą šeimą puolė rėkt, grasint dėl to, kad kodėl pas jį važinėja priešgaisrinė ir policija, tikrina jo namus“ (D5).

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad individualiai refleksijai darbo vietoje stokojama sąlygų:

„<...> labai trūksta vietos, kad galėtum uždaryti kabineto duris pati viena liktum ir galėtum apmąstyti problemą, kad netrukdytų niekas. Tačiau to neturim ir apsimesi, kad popierius tvarkai, o pati galvoji, svarstai ... analizuoji tai, ką pasakė bendradarbė, kodėl taip pasakė“ (D1).

Visgi, dažniausiai veikla reflektuojama namų aplinkoje, atliekant įvairius buitines darbus: gaminant, tvarkantis ar ilsintis:

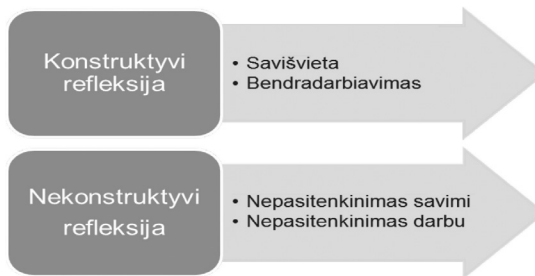
„<...>tai va, kiekviena mūsų namuose grįžus, taip sakant, nepalieka darbo. Taip sakant, apmąstom... <...> ...grįžau ir tos emocijos per kraštus, sakau tik nelįskit dabar į akis... Ir puolu tvarkytis, ir ką bedarydama galvoju, iš naujo situaciją vertinu“ (D4).

Ypač sudėtingais atvejais, kuomet susiduriama su sudėtingomis situacijomis, socialiniai darbuotojai reflektuoja situaciją „čia ir dabar“:

„<...> buvo toks atvejis, kad išprašė šeimininkas mane lauk paėmęs peilį. Kuo greičiau išėjau ir paėjus iki autobusų stotelės atsisėdus pradėjau galvoti apie šitą situaciją. Ką ne taip padariau, kur mano klaida... Nesaugiai pasijutau... Galvoju, kaip dabar į tą šeimą reiks eiti ir nuo ko pradėti? (D3);

<...> turbūt pakeliui į darbą, į šeimą. Tenka bristi kilometrą ir daugiau kad pasiektum atokiau gyvenančią šeimą. Eini ir vis tiek kokią nors problemą persprendi, kokią nors buvusią situaciją pergalvoji“ (D7).

Tyrimo duomenų analizė išryškino, kad profesinės veiklos refleksija gali būti konstruktyvi ir nekonstruktyvi (2 pav.). Atskleista, kad konstruktyvi refleksija skatina savišvietą ir bendradarbiavimą su kolegomis, tuo tarpu nekonstruktyvi – sukelia nepasitenkinimą savimi ir darbu

2 pav. Socialinių darbuotojų veiklos refleksijos pasekmių raiška

Fig. 2. The expression of the consequences of reflection of social workers' activities

Tyrimo dalyvių teigimu, veiklos refleksiją socialiniai darbuotojai pradeda nuo savęs įšivertinimo, t.y., pirmiausiai įšivertina pasirinktą problemos sprendimo būdą, savo veiksmus sprendžiant vieną ar kitą problemą:

„<...> va tada pradėdu pati sau aiškintis situaciją, kokia ji yra iš tikrųjų – tarsi žingsnius atkartuoju mintyse... grįžtu prie dokumentų, dar analizuoju. Gal aš kažko neperskaičiau, nepamačiau“ (D4).

Konstruktyvi refleksija skatina informantus ne tik permąstyti savo veiklą, priimtus sprendimus, bet ir numatyti tolesnius veiklos žingsnius. Viena iš tokių konstruktyvios refleksijos pasekmių – bandymas ieškoti informacijos, gilinti savo žinias:

„<...> gal tas galvojimas, kasdieninis svarstymas, kaip padėti žmogui ir privedė prie to, kad pradėjau ieškot būdų...<...> o kaip dar galiu prisidėti? <...> Pradėjau internete ieškot, ką daro kiti – tai, va – daug prisiskaičiau... Va ir pradėjau mėginti, taikyti ką perskaičiau, dar skaityti...“ (D1).

Socialiniai darbuotojai dėl savo įtempto ir sudėtingo darbo patiria dažnus konfliktus tarp darbo ir šeimos, todėl yra linkę ieškoti paramos ir palaikymo iš kolegų. Todėl yra svarbu organizuoti organizacijos paramos ir palaikymo sistemą (Dirgėlienė ir Večkienė, 2009). Tyrimu atskleista, kad konstruktyvi refleksija skatina informantus kreiptis pagalbos į kolegas:

„<...> nusprendžiau kuo daugiau kontaktuoti, bendradarbiauti, dalintis patirtimi ir sunkumais su kolegomis. <...>. Tai labai padeda išsikrauti. Kolegų palaikymas suteikė man jausmo, kad esu ne viena ir kad su darbu kylančios problemos yra įveikiamos“ (D6); „Dažniausiai susidūrus su problema tai tariusi su daugiau laiko dirbančia su rizikos šeimom kolege“ (D3).

Taigi, konstruktyvios refleksijos pasėkoje sprendžiamos iškylančios probleminės situacijos, ieškoma inovacijų savo veikloje, remiantis kolegų patirtimi (Bubnys ir Krušaitė, 2008), dalijamasi patirtimi su kolegomis ir bendradarbiais (Bičkutė ir Liobikienė, 2011). Darnus bendradarbiavimas su kitais specialistais ir institucijomis garantuoja greitesnę ir efektyvesnę problemos išsprendimą, nes teikiama kompleksinė pagalba. Tai reiškia, kad konstruktyvios refleksijos rezultatai yra nauji įgūdžiai, naujos žinios, naujas supratimas, nauja prasmė (Teresevičienė ir kt., 2005).

Tuo tarpu refleksija, kuomet informantai nuolat permąstydami savo patyrimą nesugeba įvairiapusiškai pamatyti situacijos, neįžvelgia patyrimo svarbos ir neatranda sprendimų, įgalinančių vykdyti pokyčius vertintina kaip nekonstruktyvi. Tokiais atvejais informantai pažymi, kad jaučiasi beviltiškai:

„Grįžau ir vėl ir vėl iš naujo permąstau, tą atvejį, motinos elgesį, vaikų ašaras. Na, tiesiog stovi visi akyse...“ (D1);

„<...> Nu... kaip ta plokštelė kur užsikirtus... Vis apie tai, kaip nueėjau, ką pasakiau, kodėl ne kitaip pasakiau“ (D2).

Atsidūrę tokioje „voverės bėgimo ratu“ situacijoje, informantai palaiapsniui nebeieško problemų sprendimo galimybių, jiems „nusvyra rankos kokybiškai dirbti, nes atrodo negaliu nieko pakeisti arba kad mano pastangos bus neįvertintos ir neturės jokios naudos klientui“ (D7). Nekonstruktyvios refleksijos pasekmė – nusivylimas savimi, nepasitenkinimas darbu:

„<...> atsikeli, ir iškart neigiamos mintys aplankydamo vien tik apie darbą pagalvojus ... va, atrodydavo nespėjau nueit, o jau noriu namo, tas laikas praleistas darbe lyg kankynė“ (D4);

„<...> nebematau savo darbe prasmės, tai ką darau man tapo atstumiantis dalykas, kažkaip nesistengiu net tų užsiėmimų naujų ieškoti, vedu senus ar vaikams patinka ar ne“ (D5).

Kaip rodo tyrimai – nuolatinis nepasitenkinimas darbu ir savimi darbinėje veikloje lemia sumažėjusią motyvaciją, nuovargio pasireiškimą: darbinė veikla pasirodo sudėtinga, neįveikiama, nuolat stinga energijos susikaupusiems darbas atlikti (Marc ir Osvat, 2013).

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad nekonstruktyvi refleksija vyksta tuomet, kai specialistai stengiasi permesti atsakomybę dėl kritinių situacijų kitiems ir vietoj to, kad reflektuotų savo elgesį ir jausmus ieško kitų klaidų: „tai ką bepadarysi, jie [klientai] patys nieko nedaro, nė pirštelio nepajudina, viską tik duok. O kiek žmogus gali?“ (D3) ar priešiš-kumo: „pradžioj kai bendradarbė vis mėgindavo patarti, pasidalinti savo patirtim, tai tai vis mažčiau – ko čia kišas, nu ko vaidina. Nieko nepriėmiau ir pykau.“ (D2)

Nekonstruktyviai permąstydami savo patyrimą informantai nemato situacijos iš įvairių pusių, neįžvelgia patyrimo svarbos, neranda sprendimų, lemiančių teigiamus pokyčius profesinėje veikloje. Pažymėtina, kad nekonstruktyvios refleksijos galima išvengti, jei reflektuodami specialistai būtų atviri savo patyrimui ir jausmams, ugdytusi gebėjimus iš naujo pažiūrėti į supančią aplinką, situacijas ir ieškotų išeities savo veiksmis (Kalliath ir Kalliath, 2014), išminktų valdyti neigiamas emocijas kritinėse situacijose, sugebėtų rasti pusiausvyrą tarp galimybių ir troškimų, išsikelti prioritetus ir pan. (Marc ir Osvat, 2013).

Analizuojant tyrimo duomenis, paaiškėjo, kad informantai taikomos refleksijos poveikį profesinės veiklos tobulinimui sieja su paskata mokytis, perimti kolegų patirtį ir užsiimti saviugda (3 pav.).

3 pav. Taikomos refleksijos poveikis profesinės veiklos tobulinimui

Fig. 3. The effect of the reflection application for the improvement of professional activities

Socialinių darbuotojų patirčių analizė rodo, kad taikomos refleksijos skatina juos užsiimti savišvieta – dalyvauti įvairiuose kvalifikacijos tobulinimo seminaruose, savarankiškai ieškoti reikiamos informacijos, skaityti ir analizuoti mokslinę ir profesinę literatūrą:

„<...> patirties reflektavimas paskatino aktyviau domėtis savo darbo specifika ir kitais dalykais, kurie yra orientuoti į asmenis iš rizikos šeimų. Žinių kaupimas, bagažo didėjimas padėjo man jaustis užtikrinčiau savo darbe <...> Savarankiškai ieškojau kvalifikacijos kursų, stengiausi domėtis, ieškoti naujovių ar informacijos <...>“ (D3).

Inovacijų paieška profesinėje veikloje yra vienas iš sėkmingą refleksiją užtikrinančių veiksmų (Saulėnienė, Žydzūnaitė ir Katiliūtė, 2006), nes socialinis darbuotojas, kuris ieško naujovių, siekia atnaujinti žinias ir tobulėti, aktyviai gerina jį supančių žmonių būvį.

Informantai pripažįsta, kad veiklos refleksija paskatino domėtis kaip tokioje situacijoje elgiasi jų kolegos:

„<...> refleksija padėjo sau prisipažinti, kad aš nedirštu kreiptis pagalbos į kolegę. Nenorėjau kad kištųsi į mano darbo sferą... O vieną kartą ėmiau ir pasipasakojau apie problemą su viena šeima. Nuo tada visados viena kitai pasipasakojam, pasidalinam.“ (D2).

Refleksija vertinama kaip paskata tobulėti profesinėje veikloje perimant kolegų patirtį. Įtraukiant kolegas į veiklos refleksiją skatinamas pasidalinimas patirtimi, vyksta efektyvus bendradarbiavimas sprendžiant problemas (Čegyūtė ir Ališauskienė, 2009).

Asmenybės tobulėjimas neįmanomas be saviugdos. Tą patvirtino ir tyrimo duomenys – tyrimo dalyvių teigimu, refleksija paskatino juos ne tik „*pasižiūrėti kažkaip iš šono į save*“ (D4), bet ir surasti naujų veikimo būdų– užsiimti saviugda:

„<...> pradėjau lankytis supervizijas <...>, kurių metu galime kalbėtis apie savo jausmus, planuoti veiklas, gauti palaikantį atgalinį ryšį“ (D4),

„<...> ėmiau daugiau domėtis, kas galėtų padėti išmokti valdyti konfliktus, kaip tai daryti, kokie yra patarimai ir panašiai“ (D6).

Saviugda yra kryptingai paties individo valdomas pažinimo procesas, būtinas, kad žmogus prisiimtų atsakomybę už sėkmingą savo raidą ir tobulėjimą (Indrašienė ir Kolbergytė, 2011), siejamas su visą gyvenimą trunkančiu žmogaus vystymosi procesu (Vaišvada, Blinstrubas ir Mockevičienė, 2012). Todėl konkretizuota saviugda arba nusiteikimas konkretiems saviugdos veiksams, kurie padeda sėkmingai atlikti profesinę veiklą šiuo atveju atveria specialistams kelius į profesinį tobulėjimą.

Vadinasi, veiklos refleksija skatina socialinius darbuotojus įvairiapusiškai ir kritiškai vertinti savo profesinę patirtį, konkrečius veiksmus, jų efektyvumą, geriau suvokti iššylančių sunkumų priežastis. O tai reiškia, kad refleksija padeda priimti optimalius sprendimus, koreguoti savo veiklą, tobulinti jos rezultatus bei apmąstyti sėkmingos veiklos kriterijus.

Išvados

Profesinės socialinio darbuotojo veiklos reflektavimas siejamas su mokymusi iš patirties ir yra esminis profesinės veiklos tobulinimo veiksnys. Gebėjimas aktyvuoti refleksijos procesą kaip atsaką į realias socialinio darbo problemas, apsvarstant ir priimant sprendimus ateičiai įgalina plėtoti veiksmingą profesinę praktiką.

Socialiniai darbuotojai profesinę veiklą reflektuoja kritiniais atvejais (nepasitenkinimas veiklos rezultatais, jaučiamas paties arba kitų išreikštas) individualiame ir sąveikos lygmenyje. Veiklos reflektavimo vieta priklauso nuo situacijos sudėtingumo ir galimybių (situacijos vietoje, darbe, namuose ar bet kur).

Taikoma konstruktyvi ir nekonstruktyvi refleksija. Konstruktyvi refleksija skatina dalyvauti nuolatinio mokymosi procese: užsiimti savišvieta, saviugda, perimti gerąją kolegų patirtį. Nekonstruktyvi refleksija orientuoja socialinį darbuotoją į nepasitenkinimą savimi ir darbo rezultatais. Siekiant išvengti nekonstruktyvios refleksijos būtina įstaigų vadovai turėtų inicijuoti refleksijas organizaciniame lygmenyje.

Literatūra

- Balčiūnienė, I. (2006). Refleksyvių metodų analizė ir įvertinimas dirbant pagal kooperuotų studijų programą. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (11), 44–53.
- Bičkutė, A., ir Liobikienė, T. N. (2011). Socialinio darbuotojo ir agresyviai besielgiančio kliento sąveika socialiniame darbe. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 7(1), 89–111.
- Börjesson, U., Cedersund, E., ir Bengtsson, S. (2015). Reflection in action: implications for care work. *Reflective Practice*, 16(2), 285–295. DOI:10.1080/14623943.2015.1023275
- Bubnys, R., ir Krušaitė, L. (2008). Socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų refleksyvavimo ypatumai profesinėje veikloje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (18), 65–70.
- Bubnys, R. (2009). *Reflektyvus mokymasis kaip edukacinis fenomenas ugdant specialiuosius pedagogus aukštojoje mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Bubnys, R. (2014). Reflektavimo kompetencijos struktūra socialinio darbo studentams atliekant praktikas. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 9, 50–63.
- Bubnys, R., ir Gudonis, V. (2009). Būsimų specialiųjų pedagogų asmeninės patirties reflektavimas ir integravimas praktinėse studijose aukštojoje mokykloje. *Specialusis ugdymas*, 2 (21), 83–9.
- Bubnys, R., ir Petrošiūtė, D. (2008). Socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų gyvenimo kokybės vertinimas: profesinis aspektas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4(20), 103–108.
- Čegyūtė, A. ir Ališauskienė, F. (2009). Specialistų komandos bendroji pasidalyta kompetencija tenkinant vaikų specialiuosius poreikius: koncepto analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(22), 33–45.
- D’Cruz, H., Gillingham, Ph., ir Melendez, S. (2006) Reflexivity, its Meanings and Relevance for Social Work: A Critical Review of the Literature. *Br J Soc Work*, 37 (1), 73–90. DOI:10.1093/bjsw/bcl001
- Dirgėlienė, I. (2008). Teorijos ir praktikos ryšio plėtotė socialinio darbuotojo profesinėje veikloje. *Acta paedagogica Vilnensia*, 28, 90–101.
- Dirgėlienė, I., ir Večkienė, N., P. (2009). Streso rizika ir paramos lūkesčiai: socialinių darbuotojų profesinės patirties analizė. *Tiltai*, 1 (46), 143–162.
- Fidder, M., ir Marienau, C. (2008). Developing Habits of reflection for Meaningful Learning. Iš *New directions for Adult and Continuin Edukacion* (p.75–85), 118. DOI: 10.1002/ace.297
- Fook, J. ir Askeland, D. A. (2009). Critical reflection in social work. *European Journal of Social Work*, 12(3), 287–292.
- Gamble, D., N., ir Weil, M. (2005). *In The Handbook of Community Practice*. London: SAGE Publications. P. 153–168.
- Gapšytė, R., ir Snieškienė, D. (2011). Socialinio darbuotojo etinė kompetencija ir jos vystymo praktikoje galimybės. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 7, 113–129.
- Goh, E. S. (2012). Integrating Mindfulness and Reflection in the Teaching and Learning of Listening Skills for Under-

- graduate Social Work Students in Singapore. *Social Work Education*, 31(5), 587-604.
- Gursansky, D., Quinn, D., ir Le Sueur, E. (2010). Authenticity in Reflection: Building Reflective Skills for Social Work. *Social Work Education*, 29(7), 778-791. DOI:10.1080/02615471003650062
- Indrašienė, V., ir Kolbergytė, A. (2011). Grupinės terapijos elementų taikymo asmenybės saviugdros procese teorinės prielaidos. *Socialinis darbas*, Nr. 10(1), 49-55.
- Ingram, R. (2013) Locating Emotional Intelligence at the Heart of Social Work Practice. *Br J Soc Work*, 43(5), 987-1004
- Kavaliauskienė, V. (2010). Refleksijos kultūra – socialinio darbuotojo profesinės veiklos raiškos aspektas. *Acta paedagogica Vilnensia*, 25, 159–171.
- Kepalaitė, A. (2008). Socialinių pedagogų subjektyvaus patyrimo apie konfliktines situacijas analizė. *Specialusis ugdymas*, 2 (19), 59-66.
- Kiaunytė, A., ir Puidokienė, D. (2011). Dialogas kaip ugdomasis susitikimas socialinio darbo kontekste. *Acta pedagogica vilnensia*, 27, 124-138.
- Lazutka, R., Skučienė, D., Žalimienė, L., Vareikytė, ir A., Kazakevičiūtė, J. (2008). Socialinių darbuotojų profesinės rizikos veiksniai. *Socialinis darbas*, 7(3), 74-86.
- Marc, C., ir Osvat, C. (2013). *Stress and burnout among social workers*. 12(3), 121-130.
- Mažeikis, G. (2007). *Kompetencijų ugdymo sistema taikant kooperuotų studijų metodą*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Raudeliūnaitė, R. (2010). Socialinio darbo studentų patirtis studijų praktikoje: rašytinių refleksijų analizė. *Socialinis darbas*, 9(2), 48-55.
- Rimkus, V., ir Žemgulienė, S. (2013). Socialinės rizikos šeimų socialinio tinklo ir jo teikiamo socialinio palaikymo aspektai. *Tiltai*, 1, 169-184.
- Sicora, A. (2010). Self-evaluation of Social Work Practice through Reflection on Professional Mistakes. Practice Makes „Perfect“?. *Social Work Review / Revista De Asistenta Sociala*, 9(4), 153-164.
- Socialinio darbo studijų krypties aprašas (2015). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/14b1a-890312011e5b1be8e104a145478>.
- Stanikūnienė, B. (2007). *Aukštosios mokyklos dėstytojo edukacinės kompetencijos ir mokymosi aplinkų santykis*. Kaunas : Kauno technologijos universitetas.
- Švedaitė-Sakalauskė, B. (2012). Kodėl refleksija? Apie socialinį darbą kaip refleksyvų profesionalumą. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 6, 23-32.
- Teresevičienė, M., Stasiūnaitienė, E., ir Laužikas, R. (2005). Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiajame mokymesi: monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Teresevičienė, M., ir Gedvilienė, G. (2001) Mokytojo profesinio tobulėjimo galimybės: patirtis ir refleksija. *Pedagogika*. 51. 133-145.
- Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
- Tijūnelienė O., Kavaliauskienė, V. (2009). Juozo Vaitkevičiaus kvietimas mokytojai pažinti save. *Acta Pedagogica Vilnensia*

- sia, 22, 174-183.
- Toros, K., ir Medar, M. (2015) Social Work Students' Thoughts on Self-Reflection: A Qualitative Study Based on Reflective Journaling. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(3), 89-96.
- Vaicekauskienė, V., ir Čiužas, R. (2013). Reflektyviojo modelio taikymo teorinės prielaidos socialinių darbuotojų rengime. *Socialinis ugdymas*, 2(34), 139-149.
- Vaivada, S., Blinstrubas, A., ir Mockevičienė, D. (2012). Skirtingų lygių asmeninių žinių fenomenai asmenybės dimensijose: asmenybės saviugdros kontekstas. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*, 3(1), 255-266. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija.
- Wilson, K., Ruch, G., Lymbery, M. ir Cooper, A. (2011). *Social work: an introduction to contemporary practice*. London: Harlow: Pearson: Longman.
- Zafar, A., Zahra, N., ir Zia, Y.A. (2014). Antecedents of job burnout among bank employes. *Humanities and social sciences*, 21(2),13-24.

REFLECTION IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE SOCIAL WORKER

Prof. Dr. Leta Dromantienė

Prof. Dr. Valdonė Indrašienė

Dr. Justinas Sadauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The article deals with the use of activity reflection in social work, it discloses the experience of social workers that work with families at risk applying reflection. The peculiarity of the activity of the social worker is determined by the diversity of social problems and clients, dynamic relationship with different groups of clients. That means that the social worker must be able to organise the social work process with clients establishing and assessing the social needs and the social problems. It is the same important that the social worker aims for improvement in the Professional activity, since only a continuously improving specialist may efficiently help his/her clients by way of creating mutual meaningful and problem solution orientated interrelationship.

For the performance of the research a qualitative research access was applied, for the data collection a semi-structured interview was used. 7 social workers with the experience of not less than 10 years of social work with families at risk were selected by way of targeted criterion-selection. The data of the research were analysed applying the content analysis method.

The analysis of scientific literature showed that reflection of the professional activity of the social worker is associated with the learning from experience and is the essential factor of professional activity improvement. Ability to activate the reflection process, as a response

to the real problems of social work, considering and making decisions for the future enables development of efficient professional practice.

Empiric research disclosed that social workers reflect their professional activities in critical cases (dissatisfaction with the results of activity, felt by oneself or expressed by others) on the individual and interaction levels.

The place or time for activity reflection depends on the complexity of the situation and possibilities: in work place or back at home. In cases of very anxious situations social workers reflect on their activity or on a particular situation in any place – “right here and now”. The analysis of the research results disclosed that the reflection experienced by social workers might be either constructive or unprofitable. Constructive reflection encourages participation in the process of continuous learning: engage in self-education, self-help, to take over the best experiences of colleague. Unprofitable reflection orientates the social worker towards dissatisfaction with one’s self and with the results of the work. In order to avoid the unprofitable reflection it is necessary that the heads of the institutions initiate reflections on the organisational level.

Key words: reflection, improvement of professional activity, social work, learning from experience.

Leta Dromantiėnė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių interesų sritys: Europos socialinė politika, mokymasis visą gyvenimą, aukštojo mokslo vadyba.

Leta Dromantiėnė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Institute of Educational Sciences and Social Work, Professor. Research areas: European social policy, lifelong learning, management of higher education.

Valdonė Indrašiėnė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių interesų sritys: edukacinės technologijos, socialinė pedagoginė fasilitacija.

Valdonė Indrašiėnė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Institute of Educational Sciences and Social Work, Professor. Research areas: educational technologies, social pedagogical facilitation.

Justinas Sadauskas, Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto docentas. Mokslinių interesų sritys: socialinių darbuotojų rengimas, socialinis darbas bendruomenėje.

Justinas Sadauskas, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Institute of Educational Sciences and Social Work, Associate Professor. Research areas: training of social workers, social work in the community.